

AVTORJI IN KNJIGE

Jaša
L. Zlobec

Esad Ćimić, *Politika kot usoda**

USODA POSAMEZNIKA, KI NAS OBVEZUJE

V vsakem našem okolju obstajajo — bolj ali manj — sile, ki skušajo (objektivno, strogo znanstveno analizo) zapreti in izolirati pred preostalo družbo, to pa počnejo zato, ker hočejo svojo »posest« nemoteno upravljati, regulirati po svoji volji. Če jim to uspe — in pač toliko, kolikor jim uspe — napadajo vse neposlušne, vse nedisciplinirane posameznike, tako imenovane »svobodne strelce«. Kajti »svobodni strelci« so vsi tisti, ki si drznejo presojsati ali govoriti po meri svoje zdrave pameti. Ali so argumenti zdrave pameti resnično takšni, da jih je mogoče spraviti pod sramotilno in obsojajočo etiko »svobodni strelce«, o tem naj pričajo dokumenti in dejstva, ki sestavljajo to knjigo.

Esad Ćimić

Zakaj pisati o knjigi Esada Ćimića?

Žal nikakor ne gre za retorično vprašanje, kot bi bilo mogoče soditi na prvi pogled. Že na začetku je treba opraviti s prav nič simpatično logiko, ki zadnje čase straši marsikod po Jugoslaviji, med drugim tudi v zvezi s Ćimićevo knjigo. To miselnost bi preprosto lahko povzeli takóle: če v kakšnem okolju posameznik ali določena skupina pride v spor s takšno ali drugačno institucionalizirano strukturo, potem je to samo in izključno zadeva tega okolja. Drugi se nimajo pravice vmešavati, da bi lahko posameznik ali skupina svoja stališča javno predstavila ali branila drugod. Gre torej za poziv k nekakšni solidarnosti, zato je tudi objava Ćimićeve knjige v Beogradu sprožila silovite napade iz okolja, v katerem je Ćimić dolga leta deloval in na koncu tudi doživel resnično bridke trenutke.

Omenjena logika pa je v temeljnem nasprotju z nekaterimi osnovnimi odločitvami in določitvami te družbe, saj pomeni zapiranje v republiške (ali nacionalne) meje, uveljavljanje različnih meril in pravil igre, vse to pa seveda neposredno ovira in onemogoča širjenje misli, pogledov, pa tudi dilem in vprašanj. Ni treba posebej poudarjati, da so bila takšna zapiranja vselej posebno škodljiva prav za kulturo in umetniško ter znanstveno ustvarjalnost. Vsak ima torej pravico — in ne nazadnje tudi dolžnost — da se

* Esad Ćimić, *Politika kao sudbina* (Prilog fenomenologiji političkog stradalništva); Velika edicija Ideja, NIRO Mladost, Beograd 1982.

sooča z drugačnimi pogledi, z drugačnim razmišljanjem. Razsojati o veljavi takšne ali drugačne misli pa je mogoče samo z argumenti, nikakor pa ne z anatemami in političnimi grožnjami. Zatorej ne bi smelo biti dileme, ali naj pišemo o Ćimićeви knjigi ali ne, vprašanje je le, koliko je ta knjiga pomembna za naš prostor in čas, kaj nam ima povedati in kako nam to pripoveduje. In mislim, da nam ima ta knjiga veliko povedati.

Zgodba

Zakaj balkanske dežele ne morejo stopiti v krog omikane sveta niti prek svojih najboljših in najbolj nadarjenih predstavnikov? Odgovor ni preprost. Vendar se mi zdi, da je eden od razlogov odsotnost spoštovanja človeka, njegovega polnega dostojanstva in polne notranje svobode, in to brezpogojnega in doslednega spoštovanja. To je naša velika slabost in v tem pogledu mi vsi pogosto in nezavedno delamo napake. Te šole še nismo končali, tega nauka se še nismo naučili. To pomanjkljivost nosimo povsod s sabo kot nekakšen izvirni greh našega rodu in pečat manjvrednosti, ki ga ni mogoče skriti.

O tem bi bilo treba govoriti in za to delati.

Ivo Andrić

Ćimićeva knjiga s pomenljivim podnaslovom *Prilog fenomenologiji političkog stradalnštva* je razburila določene kulturno-politične kroge — med drugim — zato, ker je konkreten opis konkretnih dogodkov, sloni na dejstvih, dokumentih, s konkretnimi imeni in priimki.

Knjiga ni — kot bi morda bralec pričakoval — dokument ali poročilo o idejnih spopadih, o različnih kulturnih ali političnih koncepcijah. Prav to pa je bržkone tudi najbolj tragično. Do tako razmejenih pozicij sploh ni moglo priti, Ćimićevi nasprotniki so ga namreč skušali — in to jim je na koncu tudi uspelo — diskvalificirati in onemogočiti že na začetku, že takoj, ko je terjal samo jasno in odkrito, pa čeprav polemično besedo o nekaterih zavozlanih vprašanjih in težavah v svojem okolju.

Politika kot usoda je tako kronološki prikaz dogodkov v zvezi z Esadom Ćimićem od daljnega leta 1965 pa vse do leta 1976, ko se je dokončno umaknil iz Sarajeva. O knjigi je nemogoče pisati, ne da bi braleca tega razmišljanja seznanil s kratko vsebino, saj je prav vsebina — se pravi Ćimićev sarajevski »življenjepiš« — osnova in v skrajni konsekvenci tudi končni smisel njegovega pisanja.

Poglejmo si torej po vrsti in na kratko, kaj je Ćimić zapisal in opisal v svoji knjigi, ki jo sestavljajo poglavja: *Igra ljudi in igra z ljudmi, Moč in meje kritike, Tam, kjer se začena dogmatizem, Dolgo je politično leto, Krog se zapira, Na obisk h Krleži, Avtorehabilitacija*. Dodati je seveda treba, da ne gre za golo obnavljanje dogodkov, ampak da se Ćimić ves čas skuša dokopati do širših ugotovitev in do usodnejših mehanizmov. In zdaj zgodba, kakor jo je zapisal Ćimić. Njegova »zgodba« — ta izraz uporabljam zato, da ne bi bilo že na začetku nepotrebne patetike — se je začela že skoraj pred dvajsetimi leti, natančneje, leta 1965, ko je Esad Ćimić (sicer eden najuglednejših jugoslovanskih sociologov religije) kot glavni in odgovorni urednik *Odjeka*, sarajevskega štirinajstdnevnik za kulturo, umet-

nost in družbena vprašanja, organiziral razgovor o kulturni situaciji v Sarajevu. Povod za razgovor je bilo dejstvo, da je takrat v razmeroma kratkem času zapustilo Sarajevo okoli sto (natančneje 93) kulturnih ustvarjalcev. Prišlo je do marsikatero zanimive in tehtne ugotovitve, seveda pa ni manjkalo niti polemično zaostrenih nasprotij. Ne bi se zdaj spuščal v oceno, kdo je imel v tej razpravi prav in kdo ne, tega brez temeljitejšega poznavanja problematike ni mogoče niti storiti. Drži pa, da je problem odhajanja intelektualcev iz Sarajeva obstajal, in se je prav Čimić z njim tako rekoč javno soočil in s tem prekršil staro nenapisano pravilo: če se o kakšni stvari ne govori, potem te stvari tudi ni.

Posledica te razprave je bila ta, da si je Esad Čimić prislužil prvo negativno točko. Druga je prišla na vrsto prav kmalu, in sicer, ko je *Odjek* objavil (leta 1967) članek Fuada Muhića, ki so mu določene kulturno-politične strukture očitale, da v naši kulturni politiki vidi ostanke stalinističnega prijema (težko je pravzaprav povzemati črko in duha teh napadov, saj je njihov jezik docela nedoločen, abstrakten in neoprijemljiv). Ker je redakcija s Čimićem na čelu branila takó osnovno sporočilo članka kot svojo uredniško koncepcijo nasploh, se je moral Čimić posloviti od *Odjeka* (eden glavnih očitkov je letel na preveliko odpiranje v jugoslovanski prostor). Ta epizoda je zanimiva predvsem zaradi tega, ker je ob tem Fuad Muhić javno izrekel samokritiko, to pa je odločilno vplivalo na njegovo nadaljnjo filozofsko in življenjsko pot. Tu gre za pretresljivo »zgodbo v zgodbi«, za odnos med posameznikom in okoljem, za večno dilemo med osebnim in splošnim, za ceno, ki jo mora posameznik plačati, če se ukloni diktatu od zunaj. Odnos med individualno integriteto in družbenimi interesi je prav gotovo vprašanje, ki mu namenjamo premajhno težo in o katerem premalo razmišljamo.

Na začetku leta 1971 se začne resnična Čimićeva kalvarija. 20. januarja je dal na sarajevski televiziji kratko izjavo o nekaterih vidikih mednacionalnih odnosov v Bosni in Hercegovini, pred vrati je bil namreč splošni popis prebivalstva. Mednacionalni odnosi so pri nas (pa tudi drugod po svetu) izjemno občutljiva tema, kot so pokazali tudi nedavni dogodki na Kosovu. Se posebej so na te odnose pozorni v BiH, saj gre za edino republiko, v kateri prestolnica ni obenem tudi glavno mesto naroda. In Čimić je imel (in ima še zmerom) pač to »smolo«, da se je znanstveno in poklicno ukvarjal prav s temi »problematičnimi« temami. Svojo petminutno izjavo je sklenil s temi besedami: *»Ko teče beseda o Muslimanih, ki so se opredeljevali za Srbe ali Hrvate, bi bilo dobro, da preverijo to svoje stališče in vidijo, ali so — ko so se tako odločali — ugodili komu drugemu ali samim sebi. Če so ugodili sebi, ni nobenega razloga, da ne bi še naprej vztrajali pri tem, kolikor so resni ljudje. Vendar so tu nesporazumi, tudi tedaj, kadar teče beseda o imenu Musliman. Mislim, da imajo tudi pojmi, kakor to kaže celotna zgodovina, svojo metamorfozo, in če je imel v tem smislu musliman izključno religijsko vsebino, ima lahko danes tudi te nacionalne elemente. No, v vsakem primeru, ko razpravljamo o Muslimanih, ne bi smeli razpravljati o aдекватnosti imena, postavljati pod vprašaj določene socialne kvalitete.«*

Reakcije političnih struktur je mogoče strniti z izjavo predsednika Komisije za mednacionalne odnose in medrepubliško sodelovanje SZDL BiH, da so Čimićeva stališča *»v nasprotju s politiko ZK in SZDL o muslimanski nacionalni individualnosti in nacionalni afirmaciji Muslimanov.«*

Slovenska javnost je o mednacionalnih odnosih v BiH in o Muslimanih, ki so si pred leti pridobili možnost in pravico do opredelitve za muslimansko nacionalnost, žal, bolj skopo obveščena. Ne da bi hotel posploševati, bi tudi ob tem vprašanju lahko potegnili vzporednico z drugimi problemi v naši dinamični in protislovij polni družbeni stvarnosti. Teoretično imamo izdelane tako rekoč popolne koncepte, realnost — in ljudje, ki v njej živimo — pa se teh idealnih konceptov vse prepogosto nočemo držati in nesporezumi so tu. To je še vse dovolj normalno. Tragični nesporezumi prihajajo takrat, ko posameznik(i) jasno pokaže(jo) na razkorak med idealnim in realnim. Nenadoma ni več problematična situacija, ampak tisti, ki je na to problematičnost opozoril ali pa jo celo — bog ne da! — analiziral. In natančno to se je zgodilo Esadu Ćimiću. Na kratko povedano, ko se je sprožil mehanizem, ga ni moglo nič več ustaviti, še najmanj pa argumenti. Po raznih peripetijah in pod pritiski višjih organov je bil Ćimić decembra 1972 izključen iz Zveze komunistov. Izključila ga je osnovna organizacija na oddelku za filozofijo in sociologijo na sarajevski fakulteti (od 25 navzočih jih je 13 glasovalo za izključitev, 12 pa proti).

Krog se je tako počasi zapiral. Preskočimo težave, ki jih je imel Ćimić s svojim delom *Uvod v marksizem*, ki je na koncu le dobilo status učbenika v srednjih šolah. Preidimo k prepovedi njegove knjige *Človek na razpotju* (*Čovjek na razkršću*) decembra leta 1975. Predolgo bi trajalo, če bi hoteli analizirati vsebino knjige. Naj samo povem, da so bili vsi problematični teksti iz knjige — šlo je predvsem za vprašanje konfesionalne in nacionalne identifikacije, ker je tako po Ćimiću kot po marksistični sociologiji povsem nevzdržno — objavljeni že prej, nekateri celo več let prej, pa tudi knjigo so prepovedali pol leta po izidu. Problematični tekst v tej knjigi je celo izšel leta 1966 v delu, za katerega je dobil Ćimić šestopriprilsko nagrado mesta Sarajeva. Stvari pa so še bolj shrpljive. Prav na osnovi knjige *Človek na razpotju* so Ćimića izbrali za rednega profesorja sociologije na fakulteti, pozitivno pa so knjigo ocenili *isti* ljudje, univerzitetni profesorji, ki so pozneje kot člani pedagoško-znanstvenega sveta filozofske fakultete v Sarajevu odločili, da Esad Ćimić zaradi svoje moralno-politične neprimernosti ne more več opravljati svoje pedagoške funkcije. Ćimić se je tako znašel na cesti, ne da bi se bil mogel argumentirano braniti, ne na fakulteti ne na sodišču (na sodišče namreč sploh ni bil povabljen, knjigo je tam zagovarjal založnik, sarajevska *Svjetlost*; ker pa se je zastopnik založbe v celoti strinjal z obtožnico javnega tožilca, je razprava trajala vsega tri minute). Citirajmo na kratko (po Tanjugu) obrazložitev prepovedi razširjati *Človeka na razpotju*: »Knjiga omalovažuje samoupravni družbeni sistem in z ustavo razglašena načela, z njeno vsebino se žalita čast in ugled narodov SR BiH, še posebej pa Muslimanov in Hrvatov. Avtor v tej publikaciji ocenjuje, da imajo pripadniki raznih religij pri nas različni pristop do samoupravljanja. (. . .) Ne samo po ustavnih in zakonskih odredbah, ampak tudi v realnem življenju je v SR BiH in Jugoslaviji vsak delovni človek in državljan ne glede na nacionalnost, raso, spol, jezik, veroizpoved in podobno popolnoma enakopraven, še posebej glede neodtujljive pravice do samoupravljanja.«

Kot je bilo že prej omenjeno, se tu jasno vidi, kje tičijo vzroki za nesporezume. Vsi ljudje imajo enake pravice ne glede na nacionalnost, raso itd., ampak v resnici ta enakost in enakopravnost ne delujeta povsod tako, kot bi si želeli. Ćimićev greh je bil v tem, da je naredil sociološko

analizo odnosa pripadnikov različnih veroizpovedi do samoupravljanja in socializma. (Podobne analize so na zahodu vsakdanja zadeva in v njih nihče ne vidi nič neznanstvenega ali celo zlonamernega.) Ampak Čimić je bil obdolžen hudobnega naklepa, da je hotel prikazati, kako so različni jugoslovanski narodi različno razporejeni do samoupravljanja. Čimićevi nasprotniki so se zatekli k logiki, s katero so ga bili že enkrat udarili po glavi in je znanstveno povsem nevzdržna, saj je bila celo vir hudih nacionalnih konfliktov v naši ne tako oddaljeni preteklosti. Čimiću so hoteli pripisati, da veroizpoved enači z nacionalno pripadnostjo. Tam, kjer Čimić govori o različnih »konfesionalnih tradicijah« (gre za pravoslavje, katolicizem in muslimanstvo), so nenadoma ugledali Srbe, Hrvate in Muslimane. Ta skrajno nekorektni preskok je tako iz Čimića ustvaril razpihovalca nacionalne nestrpnosti in seveda še kaj. Da gre tu za nasilno montažo in podtikanje, ni težko dokazati, kajti nikakor ni mogoče drugače razumeti in si razložiti nenadnega obrata univerzitetnih profesorjev za natanko sto osemdeset stopinj.

Ne bi utrujal bralca s tem, kakšne šikane je moral Čimić prestajati, ko je izgubljal svoje delovno mesto na univerzi. Samo kot zgovoren primer naj opišem dogodek, ki se mu je pripetil, ko je šel k zdravniku zaradi bolezenskega dopusta (doživel je namreč živčni zlom zaradi vsega opisanega). Ko je zdravnik ugotovil, kdo je pred njim, ga je ozmerjal, češ da je izdal samoupravljanje, bratstvo in enotnost itd., in da bo zato dobil bolniško samo prek njegovega trupla. Na koncu mu je kot primerno rešitev priporočil kar samomor. Samo toliko. Pa še to je daleč preveč za normalno človeško pamet.

In za konec še kanec tolažbe. Čimić je dobil profesuro na filozofski fakulteti v Zadru, pozneje pa se je preselil v Beograd, prav tako kot profesor na filozofski fakulteti. In še zanimivost, ki je že sama po sebi dovolj zgovorna. V trenutkih najhujših pritiskov nase in na svoje delo se je Čimić »z obširnimi in dokumentiranim pismom obrnil po pomoč k trojici naših piscev, za katere sem verjel — ker je takšno njihovo delo — da ne morejo ostati gluhi.« To so bili Marko Ristić, Miroslav Krleža in Josip Vidmar. Ristić mu je poslal toplo pismo, polno solidarnosti in obenem z resignirano pripombo, da bi mu rad pomagal, a nima nikakršnih možnosti za to. Krleža ga je povabil na pogovor in dejansko tudi posredoval (profesura v Zadru). Josip Vidmar na pismo ni odgovoril.

Fenomen podrepištva

Oblast iz svojih nosilcev ustvarja nasilnike, agresivne in brezobzirne ljudi, ki so neobčutljivi za tuje stiske, slepi za prave življenjske probleme, cinični do protestov in pritožb, prepričani vase, ker resnično marsikaj morejo, še posebej, če jim to dopuščajo razmere in odnosi. V tem primeru pride na svetlo nešteto podrepičnikov, ki so njihova vojska. Pošten in odkrit človek, ki spoštuje svojo pošteno misel in prave vrednote, je po navadi žrtev, in najpogosteje prav žrtev podrepičnikov, ne pa ljudi na oblasti. Podrepičniki so gnoj vsakega časa in na tem gnoju rastejo vsa zla tega sveta . . .

Meša Selimović

V tem kratkem tekstu se nisem hotel lotevati Ćimićevih teoretičnih izhodišč in ugotovitev, to navsezadnje tudi ni bil namen njegove knjige *Politika kot usoda*. Bistvo knjige je drugje. Z analitično doslednostjo in obenem s pretresljivo človeško prizadetostjo se avtor prek opisov konkretnih dogodkov skuša dokopati do globljih in tragičnejših mehanizmov, do temeljnih vzrokov, ki sploh lahko pripeljejo do tako zastavljenih obračunov, kakršnega je bil žrtev tudi sam. Ko na začetku analizira problem moči, oblasti in odnose ljudi do teh razmerij, je tudi branje knjige še nekako neobvezno. Ta distanca obstaja še krepko v prvem delu knjige, ko se bralec sprašuje, ali morda Ćimić le malo ne pretirava, ko vsepovsod vidi prst usode, ko vsak posamezen dogodek tolmači kot člen v nekakšni zlohlotni verigi. Navsezadnje je marsikdo, tudi podpisani, že doživel kaj podobnega brez hujših notranjih pretresov in smo že kar nekako navajeni na takšne zaplete in konflikte. Ko pa se Ćimićeva zgodba zaplete, ko njen tok dobi nenavadno srhljivo trdnost in doslednost, bralec šele spozna, kako je bil začetek — na videz relativno nedolžen in naključen — v resnici logičen nastavek hujših in usodnejših stvari, ki so prej ali slej morale doživeti svoj vrhunec. In šele tedaj kot bralec spoznaš, da si sam nenehno žrtev perverzne logike, ko na določeno zlo in nasilje pristajaš, pač zato, ker je še relativno znosno, vendar pa ni zaradi tega niti za las bolj upravičeno. Spet se izkaže stara resnica, da se je treba zlorabam postaviti po robu že na začetku, sicer kompromisi pripeljejo človeka do notranje nevzdržnega položaja. Če popustiš, potem boš popustil vsakokrat znova in na koncu sprejel stvari, za katere se ti ni v začetku niti sanjalo, da bi jih lahko požrl. In prav na tej ravni je Ćimićeva knjiga najbolj poučna, najbolj zgovorna.

Ljudje se v resnici bojijo, zato so surovi. Napad je obramba, ki jo narekuje previdnost, zato ni zdravila za surovost, kajti ni zdravila za človeško negotovost.

Meša Selimović

Ćimićeva knjiga je po eni plati prava psihološka srhljivka. Njegovi profesorski tovariši spočetka nimajo pravzaprav nič proti njemu. Prvo sovražstvo si nakoplje, ko brani stališče kolega, ki sam naredi samokritiko in se ukloni diktatu od zgoraj. To je človeško povsem razumljivo, je pa seveda toliko manj sprejemljivo. Zanimivo — beseda bi seveda lahko zvenela cinično — je spremljati, kako se je spreminjal odnos kolegov do Ćimića, kako se je vedno bolj ožil krog okoli njega in kako se je na koncu znašel človeško, strokovno in politično povsem osamljen, ne da bi bilo vsaj najmanj jasno, kaj tako nezaslišanega je sploh zagrešil, saj ne v teoriji ne v praksi ni enkrat samkrat nastopil ne proti naši družbeni ureditvi ne proti samoupravljanju ne proti Zvezi komunistov ne proti bratstvu in enotnosti. In enkrat samkrat ni dobil odgovora na svoje vztrajno spraševanje, kjer pravzaprav tiči njegov greh.

Vmimo se k profesorjem. Ko je zabredel v prve težave, so mu celo »skušali pomagati«, tako da so mu priporočali samokritiko, ki da jo bodo odgovorni že znali ceniti, in podobno. Ker pa Ćimić ni videl razloga za samokritiko, so napadi postajali vse ostrejši. Zatem so mu svetovali, naj se sprijazni z izključitvijo iz partije (in naj jo celo sam zahteva), kajti to mu bo tako rekoč olajšalo položaj, njegovo mesto na univerzi pa seveda nikakor

ne more postati vprašljivo. In na koncu so ga ti isti »prijatelji« seveda mirno vrgli s fakultete, ker pač »drugače ni bilo mogoče«. Še več, njihovo sovraštvo je zadobilo prav groteskne razsežnosti, to pa zato, ker jih je že s svojo navzočnostjo in s svojim trmoglavim odporom prisilil na notranje kompromise, na to, da so s svojimi javnimi postopki prihajali navzkriž s svojo vestjo in svojim prepričanjem. Kriv si torej zato, ker ljudi postavljaš pred dileme, namesto da bi se elegantno sam umaknil in se tako izognil temu, da drugi zaradi tebe doživljajo intimne zlome.

To postopno pristajanje na vedno hujše kompromise nujno vodi k razkroju človekove integritete. Človek, ki v pol leta diametralno spremeni svoje stališče (in to tako rekoč znanstveno utemeljeno stališče), nujno mora postati notranje pohabljen. Ta pohabljenost se potem kaže v popolni amoralnosti, ki seveda že organsko ne more prenašati doslednosti, vztrajnosti in pozivov k stvarnim, razumnim argumentom. Zato bralec v Čimičevi »zgodbi« oziroma v zgodbi napadov nanj zaman išče utemeljenost in logiko. Ko si namreč politična volja poišče nasprotnika — razlogi za to so raznoteri in v Čimičevem primeru kljub njegovemu stalnemu spraševanju tudi v bistvu nerazjasnjeni — se takoj vzpostavi manihejski odnos, ki niti ne potrebuje argumentov, saj so stvari že vnaprej trdno razporejene, na eni strani stoji prav, na drugi neprav. In ko ta politična volja sproži napad na znanstvenika ali književnika, mu tako rekoč brez izjeme očita neznanstvenost in neliterarnost (»te teze so znanstveno nevzdržne . . .« »to je predvsem slaba literatura . . .«), sama pa ne čuti niti najmanjše potrebe po znanstvenem diskurzu, še toliko manj pa po preverjanju svojih izhodišč. Predstavnik te volje ne more nihče prijeti za besedo ali jo kritično analizirati, kajti ta beseda je že vnaprej resnica sama po sebi. In celo kadar so v imenu te politične volje izrečeni najhujši nesmisli — in podrepaniki vseh vrst so zanje največji mojstri — gre v najboljšem primeru za »nehoten nesporazum« ali za »nenatančno interpretacijo«. Najbolj žalostno in obenem najbolj zgovorno pa je to, da v omenjenih polemikah tudi znanstveniki (filozofi, sociologi), kadar govorimo v imenu te politične volje, uporabljajo ta voluntaristični jezik, se požvižgajo na argumente, strpnost, analitičnost, intelektualno poštenje itd. in v trenutku pozabijo na vse in vsakršne kriterije. O zlorabi znanosti, o kateri sicer toliko slišimo, se je po mojem trdnem prepričanju teba povprašati predvsem v tej smeri.

In na koncu še beseda, dve o očitkih, ki jih nekateri krogi in posamezniki naslavljajo na Čimičevo knjigo, češ da je zasebna, da pere umazano perilo. Prvič, hinavsko in nepošteno bi bilo zahtevati od človeka, ki je doživel toliko nizkih udarcev in podtikanj, da o tem spregovori na nekakšni ravni akademske čistosti in splošnosti. S Čimičem so javno manipulirali konkretni ljudje, in to ne kot zasebniki, ampak kot predstavniki te družbe. Zato ima avtor vso etično pravico, da o njih piše s polnimi imeni. In drugič. Čimič v svoji knjigi ne zastavlja nikakršnih »zasebnih« trditev, ampak predvsem niza dokumente, dejstva in izjave, iz katerih je imena nesmiselno in nepotrebno izločati. Navsezadnje se pošteno izpostavlja sam proti svojim zoprnikom in vsak ima vse možnosti tako s pisanjem kot prek sodišča terjati in izterjati svoj prav. Če ga seveda lahko. Sploh pa so očitki o zasebnosti še toliko manj upravičeni, ker Čimič vseskozi poudarja, da mu ne gre za nikakršen obračun, ampak za poskus analize določenega fenomena, ki ga je, na svojo največjo žalost, moral izkusiti na lastni koži. Naj zato sklenem z

njegovimi besedami: »Vesel bi bil, če bi to knjigo pravilno razumeli: kot pričevanje, ki bo pripomoglo, da se čimbolj uspešno razkrinkajo vsaj nekatere manipulacije v jugoslovanski kulturi. Te oblike sprožajo nepotrebne nesporazume, konflikte in »primere«, kar ima vse skupaj daljnosežne negativne posledice. Po drugi strani pa me ne bi veselilo, če bi knjigo razumeli samo kot osebno izpoved, sicer je res morala biti osebna, vendar njen pravi namen — ni osebna.«

KRONIKA

SPREHOD PO JUGOSLOVANSKIH IN TUJIH REVIJAH

Italijanski dvomesečnik za literaturo »*Uomini e libri*« (Ljudje in knjige), ki izhaja v Milanu že devetnajsto leto in ga ureja prizadeveni Mario Miccinesi, se je, kot smo v Sodobnosti že poročali, odprl tudi slovenski literaturi. V zadnji dvojni številki (junij-julij) se prvič srečamo s posebno rubriko: *Slovenski pisatelji*, s katero začena Arnaldo Bressan serijo pogovorov s slovenskimi avtorji. Prvi teh pogovorov je namenjen Cirilu Zlobcu in se ukvarja predvsem z vprašanjem bistva in posebnosti slovenske nacionalne in kulturne identitete, kot se razvojno kažeta skozi literaturo. Na podobna vprašanja skušajo Arnaldo Bressanu odgovoriti tudi drugi vprašanci (Tone Pavček, Matjaž Kmecl, Janko Kos, Jaša Zlobec — ti so namreč že v urednikovih rokah in predvideni za naslednje štiri številke). Posebnost revije »*Uomini e libri*« je namreč prav v tem, da v svojem prvem, problemskem delu predstavlja bralcem po več osebnosti iz posameznih literatur, v tej številki na primer zastopa sodobno literaturo Združenih držav Amerike pesnica Marge Piercy, angleško esejist in kritik Michael Holroyd, avstralsko »vsestranska« književnica Dorothy Hevett, o kulturi in literaturi Quebeca govori pesnik Gilles Hénault, o retoromanski literarni zgodovinar Jean-Paul Pascolat

in o slovenski, kot rečeno, Ciril Zlobec. Navajamo nekaj značilnejših odstavkov:

Na Bressanovo vprašanje: Kaj pomeni za vas biti pesnik »malega naroda«? Zlobec odgovarja: »Nič travmatičnega, je pa to za mnoge. In to ne toliko zaradi vednosti, da pišeš za ozek krog bralcev, kolikor zaradi skrbi, ki je po mojem temeljna, rekel bi eksistencialna, ker zadeva ves moj narod in je povezana z vprašanjem, kako ohraniti v nas samih svojo identiteto, svoj *raison d'être*. Gre za vprašanje, ki je pri vas, kot tudi drugod, skoraj nerazumljivo. Stoletja smo bili pod avstrijsko nadvlado, živeli smo na »svojih tleh«, vendar v »tuji državi«, glavna nevarnost za naš obstoj in nacionalno identiteto je — ves ta čas — tičala v narodu, ki je bil bolj številen in agresiven od našega in nas je tudi res zatiral. Toda pozneje, deloma leta 1918, še izraziteje po osvoboditvi, smo se ovedeli, da je usoda malega naroda odvisna od njegove notranje sposobnosti, da se ohrani kot narod s svojo lastno identiteto. In to je za nas Slovence osrednje vprašanje, tudi zame kot pesnika...«

A. Bressan: Po sili razmer ste se rodili kot italijanski državljan, leta 1941 so vas vrgli iz šole... kakšna je bila vaša osebna in literarna vzgoja?

Zlobec: »Anarhična. Sem iz kmečke družine, toda doma smo imeli diskretno knjižnico, slovensko seveda. Morala